

накіраваў камандаванню брыгады рапарт, у якім паведамляў: «Падрыўная група атрада імя Ракасоўскага брыгады імя Шчорса: камандзір падрыўной групы – Ігнатаў Мікалай, члены – Пукаеў Яўген, **Талейка Марыя** (выдзелена мной. – А. К.), Габруковіч Уладзімір замінавалі палатно шашэйнай дарогі Радашковічы–Заслаўе ў раёне в. Кіршы 8 сакавіка 1944 г. снарадам 152 мм гарматы. У выніку выбуху была знішчана 1 грузавая аўтамашына з гітлераўцамі. Пры выбуху было забіта 17 і паранена 3 немцы» [1, арк. 90].

16 лютага 1944 г. спецгрупа, у якую ўваходзіла М. І. Талейка, загадам камандзіра брыгады імя Шчорса была расфарміравана. Яна прадаўжала барацьбу радавым байцом у партызанскім атрадзе імя Ракасоўскага пратызанскай брыгады імя К. К. Ракасоўскага Баранавіцкага партызанскага злучэння [2, арк. 36]. Атрад дзейнічаў у Стаўбцоўскім, Дзяржынскім, Івянецкім раёнах Мінскай і Баранавіцкай абласцей [4, арк. 146].

За мужнасць і гераізм, праяўленыя ў баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, М. Талейка была ўзнагароджана медалём «Партызану Айчыннай вайны» 2-й ступені. У наградным лісце адзначалася: «Са снежня 1942 г. пайшла ў партызаны брыгады імя Фрунзе, партызанскі атрад імя Дзяржынскага. У снежні 1942 г. удзельнічала з групай партызан атрада імя Дзяржынскага ў спаленні і разгроме нямецкіх умацаваных пунктаў на шашэйнай дарозе Дзяржынск–Мінск, дзе было знішчана 3 нямецкія доўгатэрміновыя ўмацаваныя кропкі і падарваны мост. 3 красавіка 1943 г. па жнівень 1943 г. працавала адказным сакратаром Баранавіцкага падпольнага абкама партыі. Са жніўня 1943 г. па сакавік 1944 г. выконвала асобныя заданні намесніка камандзіра Баранавіцкага злучэння, палкоў-

ніка Армянінава. 3 сакавіка па жнівень 1944 г. была ў складзе спецгрупы атрада імя Ракасоўскага. Пры ўдзеле групы ў колькасці 4-х чалавек было ўзарвана пад Ратамкай 2 нямецкіх эшалоны. У засадзе было знішчана 6 нямецкіх машын і 7 немцаў было захоплены ў палон. Знішчана 15 км тэлефонна-тэлеграфнай сувязі па дарозе Мінск–Ратамка. Узарвана дзве грузавыя і адна легкавая машына» [5, арк. 62].

Пасля вайны нядоўгі час М. І. Талейка працавала ў камсамоле, а потым ўсё сваё жыццё прысвяціла педагогічнай працы. За шматгадовую і плённую педагогічную і выхавальчую дзейнасць ёй было прысвоена званне «Заслужаны настаўнік БССР».

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка: гісторыя і сучаснасць. (1922–2002 гг.). – Мінск, 2002. – С. 29
2. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1399. Воп. 1. Спр. 220. Арк. 102–102адв.
3. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1399. Воп. 1. Спр. 207. Арк. 122.
4. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1450. Воп. 8. Спр. 243. Арк. 146–146адв.
5. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1450. Воп. 15. Спр. 666. Арк. 62.

SUMMARY

The article is dedicated to the memory of Maria Talejko the former student of the history faculty of the Minsk State Pedagogical Institute named by M. Gorkiy who during Great Patriotic War straggled against German's occupation in Minsk and Baranowichi regions. She was brave partisan and fulfilled special urgent task as a member of special partizan's group.

Паступіў у рэдакцыю 22.04.2015 г.

УДК 94(476) А. Ц. Караткевіч

А. Ф. Вялікі,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт, загадчык кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў БДПУ

А. Ц. КАРАТКЕВІЧ: ПЕДАГОГ, ПАРТЫЗАН-ПЕРАМОЖЦА

Аляксандр Цімафеевіч Караткевіч. Многія выкладчыкі, былыя партыйна-савецкія работнікі, студэнты нашага ўніверсітэта, калі пачуюць ці прачытаюць гэта прозвішча, з удзячнасцю і цеплынёй успамінаюць постаць спакойнага і разважлівага чалавека, выдатнага педагога, шматгадовага рэктара МДПІ імя М. Горкага, які многім людзям даў «путевку в жизнь». Гэты артыкул прысвечаны не столькі былому партыйнаму работніку, педагогу і рэктару, колькі былому партызану Напярэдадні 70-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне патрэбна ўгадаць баявы шлях партызана Аляксандра Караткевіча, які сваёй мужнасцю, гераізмам набліжаў Вялікую Перамогу. Ён ніколі не расказваў аб тым, як ваяваў. Аднак яго баявыя

ўзнагароды, атрыманыя ў гады Вялікай Айчыннай вайны, сведчаць аб тым, што партызан А. Караткевіч ваяваў мужна і гераічна. Архіўныя дакументы той, ужо 70-гадовай даўніны, яскрава пацвярджаюць гэтыя словы.

Біяграфія А. Караткевіча не адрознівалася ад жыццёвага шляху тысяч яго аднагодкаў. У 1939 г. ён паступае на дзённае аддзяленне Аршанскага настаўніцкага інстытута на факультэт мовы і літаратуры. Здавалася, што ўсё спрыяла маладому чалавеку атрымаць вышэйшую адукацыю і пайсці настаўнічаць. Аднак лёс распарадзіўся па-іншаму. Беларусь зведвала недахоп педагогічных кадраў, і камсамольца Аляксандра Караткевіча рашэннем Віцебскага абласнога аддзела адукацыі ў каст-

рычніку 1940 г. пераводзяць на завочнае аддзяленне, а затым накіроўваюць працаваць завучам і адначасова настаўнікам рускай мовы і літаратуры ў Вішкаўскую няпоўную сярэднюю школу Чашніцкага раёна Віцебскай вобласці.

Але і ў школе не давлялося Аляксандру Цімафеевічу доўга папрацаваць. 22 чэрвеня 1941 г. пачалася Вялікая Айчынная вайна. Малады педагог са сваімі калегамі па працы з-за хуткага заняцця раёна немцамі не змог эвакуіравацца ў тыл і вымушаны быў застацца ў акупацыі.

Перад А. Караткевічам, як і іншымі камсамольцамі, не стаяла пытанне: «Што рабіць?» На яго родную зямлю прыйшоў чужынец-вораг і трэба было ўсімі сіламі і сродкамі змагацца з захопнікам. І літаральна з першых дзён акупацыі ён уключаецца ў падпольную барацьбу. Былы загадчык Чашніцкага раённага аддзела адукацыі камуніст Папкоў арганізаваў падпольную групу. Па ўспамінах А. Караткевіча: «Па даручэнні месцовых партыйных органаў з першых дзён акупацыі разам з настаўнікамі-камуністамі і камсамольцамі працаваў сярод мясцовага насельніцтва, а са жніўня 1941 г. прымаў удзел у дзейнасці падпольнай групы Папкова, накіраванага для падпольнай работы ў наш раён рашэннем Віцебскага абкама КП(б)Б. Па заданні кіраўніцтва групы пераехаў у вёску Стрыжава Бешанковіцкага раёна Віцебскай вобласці, дзе пражывала маці, для работы сярод моладзі. Там і знаходзіўся да пераходу ў партызаны» [1, арк. 11]. Аднак А. Караткевіч не губляў сувязь з кіраўніцтвам Чашніцкага падполля. Сітуацыя значна ўскладнілася летам 1942 г. Вось што адзначаў Аляксандр Цімафеевіч: «У ліпені 1942 г. пасля арышту акупантамі Папова, Корбана (дырэктара школы, дзе працаваў А. Караткевіч. – А. В.) і іншых падпольшчыкаў сувязь з Чашніцкім падполлем была згублена. Але да гэтага часу на тэрыторыі Свечанскага сельсавета Бешанковіцкага раёна мною была створана патрыятычная камсамольска-маладзёжная група, удзельнікі якой, акрамя палітычнай работы сярод мясцовага насельніцтва, правялі шэраг баявых аперацый супраць акупантаў і іх памагатых. У іх ліку некалькі засад на шашы Бешанковічы–Чашнікі, разгром Стрыжаўскай валасной управы, знішчэнне маста на р. Свечанка і інш.» [1, арк. 11 адв].

Восенню 1942 г. заставацца ў сваёй роднай вёсцы з-за актыўнай падпольнай дзейнасці стала небяспечна і А. Караткевіч прымае рашэнне перайсці да партызан. 15 верасня 1942 г. ён, як кіраўнік падпольнай групы, яго таварышы, узброеныя 8 вінтоўкамі, далучаюцца да партызанскага атрада «За Савецкую Беларусь», які па рашэнні ЦК КП(б)Б і Беларускага штаба партызанскага руху (БШПД) дыслацыраваўся ў Мінскай вобласці [2, арк. 4]. З гэтага часу пачынаецца яго актыўная партызанская дзейнасць.

Спачатку ў атрадзе, дзе ён лічыўся радавым партызанам. Але ініцыятыва, адвага, мужнасць А. Караткевіча адразу ж былі заўважаны каман-

даваннем партызанскага атрада. З 1 кастрычніка (не прайшло і паўмесяца) яго прызначаюць камандзірам аддзялення гэтага ж атрада. 1 студзеня 1943 г. ён быў прызначаны камандзірам ўзвода. Нагадаем, што Аляксандру Цімафеевічу ў сакавіку 1943 г. споўніўся 21 год, а пад яго камандаваннем знаходзілася 30 партызан. У вайну людзі рана сталелі. Улічваючы здольнасці да агітацыйна-прапагандысцкай работы, у красавіку гэтага ж года яго прызначаюць палітруком роты партызанскага атрада «Ураган» партызанскай брыгады «За Савецкую Беларусь» [2, арк. 15 адв].

У красавіку А. Караткевіч падае заяву аб уступленні ў рады КП(б)Б, у якой піша: «Прашу пярвічную арганізацыю атрада «Ураган» прыняць мяне кандыдатам у члены ВКП(б), так як я з'яўляюся ўдзельнікам партызанскай вайны супраць заклітых ворагаў чалавечтва – фашыстаў, жадаю быць камуністам і цалкам аддацца справе партыі бальшавікоў» [2, арк. 1]. Баявыя таварышы падтрымалі жаданне Аляксандра Цімафеевіча і далі яму станоўчыя характарыстыкі. Начальнік штаба і адначасова сакратар партыйнай арганізацыі партызанскай брыгады «За Савецкую Беларусь» Ермалай Іваноў у рэкамендацыі адзначаў: «Ведаю таварыша Караткевіча Аляксандра па сумесным жыцці і барацьбе ў партызанскім руху ў Бешанковіцкім, Чэрвеньскім раёнах БССР з красавіка 1942 г. як аднаго з лепшых партызан, які праявіў сябе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў» [2, арк. 6]. Такія ж выдатныя баявыя характарыстыкі далі яму і яшчэ два баявыя таварышы – намеснік начальніка брыгады па разведцы Аляксандр Лук'яненка і камісар брыгады Віктар Каралёў. 11 жніўня 1943 г. на пасяджэнні Чэрвеньскага падпольнага РК КП(б)Б А. Караткевіч быў аднагалосна рэкамендаваны кандыдатам у члены ВКП(б). Членам партыі ён стаў толькі 29 красавіка 1944 г., калі Чэрвеньскі падпольны райкам партыі аднагалосна прыняў гэта рашэнне.

З 1 жніўня 1943 г. (новая камандная вышыня Аляксандра Цімафеевіча) яго прызначаюць памочнікам камісара па камсамоле партызанскай брыгады «За Савецкую Беларусь». На гэтай пасадзе ён ваяваў да поўнага вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і да расфарміравання брыгады. Яго баявыя таварышы адзначалі дысцыплінаванасць, патрабавальнасць маладога камсамольскага кіраўніка і да сябе, і да байцоў: «Першы час таварыш Караткевіч быў камандзірам аддзялення, камандзірам узвода, палітруком роты. У цяперашні час намеснік камісара па камсамоле брыгады «За Савецкую Беларусь». Да сваіх абавязкаў тав. Караткевіч адносіўся і адносіцца сумленна, чэсна. Тактычны, дысцыплінаваны. Партыі Леніна–Сталіна адданы. За баявыя заслугі і подзвігі прадстаўлены да ўрадавых узнагарод» [2, арк. 21]. Вось іншыя словы баявых таварышаў: «Спачатку камандзірам, а потым палітруком т. Караткевіч не толькі праявіў сябе

мужна і смела ў барацьбе з нямецкімі акупантамі, за што камандаваннем неаднаразова прадстаўляўся да ўрадавых ўзнагарод, але і як выхавальца асабовага саставу, які змагаецца за парадок, дысцыпліну і арганізаванасць у падраздзяленнях. Да сваіх абавязкаў адносіцца чэсна і добрасумленна. Дысцыплінаваны. Партыі Леніна–Сталіна адданы» [2, арк. 19].

У баявой характарыстыцы памочніка камісара брыгады па камсамоле А. Караткевіча адзначаліся яго баявыя якасці: «Да жніўня 1943 г. т. Караткевіч вырас ад радавога байца да палітычнага кіраўніка роты. У гэты перыяд асабіста т. Караткевіч ажыццявіў шэраг баявых аперацый. Толькі за вясенні перыяд 1943 г., камандуючы дыверсійнай групай партызанскага атрада "Ураган", т. Караткевіч падарваў 4 варожыя эшалоны на чыгунцы Мінск–Масква, прычым адзін з іх быў з жывой сілай праціўніка. 3.8.1943 г. камандаваў ротай у адкрытым баі з праціўнікам у раёне вёскі Вадапой, у якой было забіта і паранена звыш 30 гітлераўцаў. 4.8.1943 г. вёў роту на штурм варожай чуганачнай дарогі, выконваючы ўрадавае заданне. Са жніўня 1943 г. т. Караткевіч – намеснік камісара брыгады па камсамоле. Выхоўваючы камсамол брыгады ў непрымірымасці да фашысцкіх захопнікаў, арганізаваў і паставіў яго у першыя рады змагаюў за Радзіму. Атрад больш 4-х месяцаў трымае ў сваіх руках пераходны сцяг брыгады. Т. Караткевіч павёў за сабой камсамол і прымаў асабісты ўдзел у баях: 28.6.1944 г. пры разгроме гарнізона "Загор'е"; 20.6.1944 г. пры выкананні ўрадавага задання па дыверсіі на чыгунцы; 21.6.1944 г. пры акружэнні і знішчэнні карнага атрада ў раёне вёскі Шыпняны і працяглых баях; з 1.7.1944 г. па 9.7.1944 г. па знішчэнні акружанай групіроўкі праціўніка ўсходней Мінска» [2, арк. 26].

Палітрук, а потым памочнік камісара брыгады па камсамоле, Аляксандр Караткевіч не хваўся за спіны партызан, а быў на перадавой. Ён не «кланяўся кулям», аб чым сведчаць яго ўзнагароды. Першае сваё прадстаўленне да ўзнагароды медалём «За баявыя заслугі» ён атрымаў у пачатку лютага 1943 г. У наградным лісце адзначалася: «У час бою з праціўнікам – нямецкім атрадам 5 лістапада 1942 г. у раёне вёскі Валадугы Чэрвеньскага раёна Мінскай вобласці, калі праціўнік акружыў атрад, т. Караткевіч смелым манеўрам са сваім аддзяленнем выйшаў з акружэння, зайшоў у тыл праціўніка і, адцягваючы яго ўвагу ад сціскання кола акружаных партызан, прывёў ў замяшанне праціўніка, дзякуючы чаму партызаны змаглі вырвацца з акружэння і нанесці праціўніку ўдар» [3, арк. 129]. Аднак невядома па якой прычыне, але Аляксандр Цімафеевіч так і не атрымаў гэту ўзнагароду. Так званую «памылку» паправілі ў пачатку 1944 г. Камандаванне брыгады прадстаўляе яго да ўзнагароды медалём «Партызану Айчыннай вайны» 1-й ступені, якую ён атрымаў у 1944 г. У наградным лісце адзначалася: «Караткевіч адзін са старых парты-

зан партызанскай брыгады "За Савецкую Беларусь", які прыйшоў з Віцебскай вобласці і вырас з радавога партызана да выдатнага і здольнага палітработніка. На пасадзе памочніка камісара брыгады па камсамоле са жніўня 1943 г. паказаў сябе ўмелым кіраўніком камсамола брыгады. Адначасова ўдзельнічаў у шэрагу баёў з гітлераўцамі, дзе паказаў сябе смелым, гераічным патрыётам Савецкай Радзімы. Аляксандр Цімафеевіч Караткевіч заслугоўвае ўрадавай наградой медаля «Партызану Айчыннай вайны» 1-й ступені» [4, арк. 152]. У ліпені 1944 г. камандаваннем брыгады за мужнасць і адвагу ў баях т. Караткевіч прадстаўлены да ўзнагароды ордэнам Чырвонага Сцяга [5, арк. 307], які ён атрымаў у 1948 г.

Вайна для А. Караткевіча скончылася 2 ліпеня 1944 г., калі брыгада «За Савецкую Беларусь» у колькасці 5 атрадаў, якія налічвалі 1752 партызан [6, с. 491], уз'ядналася з Чырвонай Арміяй. Трэба было наладжваць мірнае жыццё і ў ліпені гэтага ж года Аляксандра Цімафеевіча прызначаюць першым сакратаром Кагановіцкага райкама камсамола г. Мінска. З гэтага часу пачынаецца яго камсамольская, партыйная, а затым і навукова-педагагічная праца ў Мінску і ў МДПІ імя М. Горкага.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 4п. Воп. 159. Спр. 3121. Арк. 11.
2. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 4п. Воп. 25. Спр. 10336. Арк. 4.
3. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1450. Воп. 15. Спр. 98. Арк. 129.
4. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1450. Воп. 15. Спр. 278. Арк. 152.
5. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1450. Воп. 8. Спр. 122. Арк. 307.
6. Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944) : краткие сведения об организационной структуре партизанских соединений, бригад (полков), отрядов (батальонов) и их личном составе / А. Л. Манаенков и др.; Ин-т истории партии при ЦК КП Белоруссии – ф-л Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – Минск : Беларусь, 1983. – 763 с.

SUMMARY

The article is dedicated to the memory of Aleksandr Korotkevich – the former rector of the Minsk State Pedagogical Institute named after M. Gorky (1977–1992) who during the Great Patriotic War was one of the founder and organizers of wide patriotic and partizan's movement against German's occupation in Minsk region. The author points out that A. Korotkevich actively struggled and was in command of the partisan's brigade, himself and was brave and courageous partizan. He was rewarded many state medals for his struggle against German's occupants during the Great Patriotic War.

Паступіў у рэдакцыю 07.04.2015 г.